

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 41 6 oktober 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Voorzitter Humanistisch Verbond treedt af

Prof. dr. J. P. van Praag studeerde Nederlandse taal en letteren aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde op een proefschrift over Henriëtte Roland Holst.

Hij is een van de initiatiefnemers en oprichters van het Humanistisch Verbond in 1946. Van het begin af aan maakte hij deel uit van het hoofdbestuur, sinds sept. '46 als algemeen voorzitter. In 1947 verscheen van zijn hand „Modern Humanisme, een Renaissance”, een werk dat van grote invloed is geweest op de oriëntatie van het Verbond.

Ook na 1947 heeft hij steeds kans gezien zijn organisatorische werk voor het Verbond te combineren met wetenschappelijke studie over het humanisme, getuige een groot aantal publikaties in boeken en tijdschriften (o.a. in Rekenschap en in uitgaven als „Humanisme en Rede” en „Humanisme en Religie”).

In 1952 werd Van Praag de eerste president van de International Humanist and Ethical Union, de

Prof. dr. J. P. van Praag zal op het tweejaarlijks congres van het Humanistisch Verbond, te houden op 16, 17 en 18 mei 1969, zijn mandaat als algemeen voorzitter ter beschikking stellen. Hij heeft deze functie dan 22½ jaar vervuld.

Prof. Van Praag acht het juist na een dergelijke lange staat van dienst de ruimte te scheppen om een jongere kracht met de leiding van het Verbond te belasten.

Hij hoopt hierdoor tevens meer aandacht te kunnen gaan besteden aan de wetenschappelijke doordenking van het humanisme.

Ook aan zijn functie als president van International Humanist and Ethical Union zal hij meer tijd en aandacht kunnen schenken. Gezien de snelle uitbreiding van het werk van deze laatste organisatie, onder andere in verband met de groeiende aandacht voor het humanisme in marxistische landen, moet dit van groot belang worden geacht.

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft besloten mr. M. G. Rood als opvolger voor te dragen.

humanistische internationale. De oprichting van deze organisatie was voor een zeer groot deel zijn werk.

Sinds 1954 is hij lid van Gedeputeerde Staten van Zuid Holland.

In 1964 werd hij benoemd tot bijzonder hoogleraar in de humanistiek en de wijsgerige antropologie van het humanisme aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

Mr. M. G. Rood, geboren in 1927, ondervoorzitter van het Humanistisch Verbond, is advocaat en procureur te Amsterdam. Sinds 1961 maakt hij deel uit van het hoofdbestuur van het Verbond. Daarnaast bekleedt hij vele andere functies. Zo is mr. Rood voorzitter van de juridische sectie van de humanistische stichting Socrates, voorzitter van het Algemeen Verbond Kinderbescherming, bestuurslid van de Sociale Academie Amsterdam en hoofdbestuurslid van de vereniging Kinderhulp.

Het humanisme in de mode

Er is de laatste tijd werkelijk iets heel opmerkelijks aan de hand met de term „humanisme”. Tijdens de dramatische gebeurtenissen van de laatste maanden in Oost-Europa werd het humanisme als een eerbiedwaardige levenshouding en zelfs als een ideaal model van samenleving in het nieuws gebracht.

De leiders van de Tsjechoslowaakse communistische partij, en ook de regering van dat land hebben voor en na de invasie hun wending in de binnenlandse politiek sinds januari van dit jaar nadrukkelijk aangeduid als een poging tot het verwerkelijken van een meer humanistisch regime. In feite kwam dit neer op een gedeeltelijke bevrijding uit de onderdrukking van het Novotny-bewind — het betekende de toepassing van een aantal elementaire rechtsregels en de invoering van een reeks van vrijheden: die van de pers, de radio en de televisie, van wetenschappelijk onderzoek en contact, van internationale uitwisseling en vooral: enige vrijheid van politieke gedachtenwisseling.

We zijn nu inmiddels op hardhandige wijze er achter gekomen, dat de orthodox-marxistische leden van het Warschau-pact, met de Sowjet-Unie aan het hoofd, deze ontwikkeling gevaarlijk vonden en militair meenden te moeten ingrijpen. Tengevolge daarvan werd de censuur weer ingevoerd, de meer op het westen gerichte economische plannen werden naar het oosten omgebogen en de nauwelijks ontloken politieke discussie in enkele clubs werd weer gelijkwideerd.

Het merkwaaide feit deed zich evenwel voor dat de heersers in het Kremlin bij hun interventie als argument gebruikten dat alle mooie voorstellingen van het regime van Dubcek een versterking van de reactie verborgen.

Letterlijk schreef de Prawda: dat de contrarevolutionaire beweging zich verschool achter een model van humanisme, maar dat deze loze toelag al gauw was onmaskerd. Hiermee werd dus het humanisme in bescherming genomen tegen de machten der duisternis.

Dit nu is bij mijn weten nog nooit gebeurd. Het begrip humanisme werd in orthodox-marxistische, met name leninistische kringen eigenlijk altijd gehanteerd als een scheldwoord, op zijn minst als een diskwalificatie.

Het humanisme werd beschouwd als een weke, door en door burgerlijke, weerloze en daardoor op het beslissende moment nogal verraderlijke levensbeschouwing van met boeken in plaats van met mensen levende intellectuelen. Er werd wel schoorvoetend toegegeven dat Marx zelf in zijn begintijd over humanisme en een humanistisch mensbeeld had nagedacht, maar, gaf men voor, toen was hij nog niet wat hij worden zou: de grondlegger van een nieuwe revolutionaire politieke economie.

Die vroege geschriften van Marx werden zelfs niet helemaal van harte tot zijn werk gerekend. Nog in de nieuwste editie van het volledige werk van Marx en Engels die in Oost-Duitsland aan het verschijnen is, worden die vroege geschriften niet in de gewone volgorde der delen opgenomen, maar afzonderlijk als curiositeit in een Ergänzungsband gepubliceerd.

Toch zijn er altijd mensen geweest die op dat humanistische uitgangspunt van Karl Marx de aandacht hebben gevestigd. En het is ook niet te miskennen, dat Marx in zijn denken, en later ook

in de formuleringen van zijn politieke plannen gedreven werd door het beeld van een uit zijn maatschappelijke, godsdienstige en intellectuele ketenen bevrijde mens, die in de klasseloze maatschappij de werkelijke geschiedenis der mensheid eerst zou inluiden.

Maar het opmerkelijke feit is, dat die enkele stemmen van voorheen nu aangegroeid zijn tot een koor van lieden die zich zelfs met nadruk alleréerst humanisten noemen: van marxistische signatuur. Dus niet humanistische marxisten, maar marxistische humanisten. Nog kort geleden legde de befaamde marxistische sociaalpsycholoog Erich Fromm, er voor de televisie van de B.B.C. de nadruk op, dat hij vóór alles humanist was. Het is een feit, dat deze lieden, die zich als onze geestverwanten aandienen niet zo erg best „liggen” bij de machthebbers van het Kremlin.

Het is in elk geval nu wel zaak dat wij Nederlandse humanisten aan de gedachtenwisseling deelnemen met en over die humanisten die zich zelf uitdrukkelijk tot het marxisme als maatschappijbeschouwing en politieke strategie bekennen. De voorzitter van de humanistische internationale, professor van Praag, heeft in een vorige uitzending verteld over zijn ontmoetingen in Wenen en in een volgende uitzending als ook in andere publikaties zullen wij hier nog vaker op terugkomen.

Er is namelijk veel verwants voor humanisten in het denken van Marx over de mens en zijn mogelijkheden van ontplooiing. In de eerste plaats verbindt ons de fundamentele overtuiging dat de menselijke natuur geen onveranderlijke geschapenheid en geen abstractie is. Wij ontmoeten in de geschiedenis de natuur van de mens uitsluitend als de toen of nu, hier of daar in 'n bepaalde situatie levende mens. De mens bij Marx, evenals de mens in een humanistische visie, is de mens die verandert, dat wil zeggen: die zelf veranderen kan en geneigd is de dingen te veranderen. Het ideale toekomstbeeld van de mens — waarover bij Marx enkele belangwekkende uitspraken zijn te vinden — stuit eigenlijk ook naar mijn gevoel op geen bezwaren in humanistische kring.

Voor Marx is een mens pas vrij en zelfstandig als hij op eigen benen staat; zodra hij zijn bestaan aan zichzelf te danken heeft; niet leeft van de genade of goedheid van een ander, maar leeft van en door zichzelf en in al zijn menselijke relaties tot de wereld, in zien en horen, in ruiken, proeven, voelen, denken, aanschouwen, willen, doen en liefhebben, kortom met al de organen van zijn persoonlijkheid zichzelf manifesteert. Niet alleen bevrijd van de ander en de dingen, maar vooral daardoor ook vrij om zich onbelemmerd te wijden aan de ander en de dingen.

Wij zijn, wat betreft deze theorieën, er met het oog op een eeuwenoude traditie van het mensbeeld bij humanisten, niet helemaal van ondersteboven, maar er is bepaald wel sprake van een verwantschap in de ideaalstelling van de toekomstige mens. Daarbij kunnen de sociaal-economische verfijningen in de beschouwing van de historische voorwaarden die vervuld moeten worden ons veel leren.

Op dit moment is bijvoorbeeld de internationale discussie over de marxistische uitleg aangaande het probleem van de zelfvervreemding van de mens hoogst belangwekkend.

Marx heeft dit al oudere begrip nieuwe inhoud

Kalender 1969

De kalender 1969 van het
Humanistisch Verbond,
nu in geheel vernieuwde
uitvoering, is verschenen.

De prijs is

f 4.65

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door
storting of overschrijving van f 4,65 op post-
rekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Ver-
bond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1969.

gegeven. Onder het kapitalistische productie-
proces, beweerde hij, verliest de arbeid onder
meer door de arbeidsdeling het karakter van
creativiteit van de werker terwijl de producten
van zijn hand in het bezit van een ander een on-
afhankelijke macht tegenover de mens gaan ver-
krijgen. Hierdoor wordt die mens afgesneden van
zijn creaties en raakt vervreemd van de dingen,
de medemens en tenslotte van zichzelf.

In de denkbeelden van humanisten treft men ook
idealen aan die het oog hebben op een mens-die-
zich-zelf-en-zijn-wereld zich heeft eigen ge-
maakt, die — zoals wij het wel eens gezegd heb-
ben — werkelijk „beschikbaar” is; open creatief,
thuis bij zich zelf en in de wereld.

Maar wij geloven niet — zoals veel marxisten —
dat een maatschappelijke omwenteling, waardoor
de productiemiddelen en daardoor de produkten
weer aan de producenten zouden terugkeren, de
mens prompt weer tot-zich-zelf zal terugbren-
gen. De ervaringen in gesocialiseerde samenle-
vingen in het oosten van Europa leren wel an-
ders. In de weg blijven staan de steeds gecomp-
liceerder technische apparaturen die geschoven
zijn tussen de mens en zijn produkten. En dan is
er nog meer!

Wij geloven namelijk helemaal niet dat het pro-
ductieproces dat wij kapitalisme noemen de zelf-
vervreemding van de mens heeft teweeggebracht.
Zonder twijfel heeft de structuur van het mo-
derne, gigantisch verzakelijke produktiesysteem
de mens los gemaakt van de producten van zijn
handen. Maar wij hebben eerder de indruk dat
de mens onder dat systeem niet van zichzelf ver-
vreemd is geraakt omdat wij van mening zijn
dat die mens zichzelf nog nooit voorheen eigen
had gemaakt. De stormachtige ontwikkelingen
van de laatste anderhalve eeuw hebben er alleen
het bewustzijn uitgeperst, dat de mens, die ach-
tereenvolgens in boze geesten, in goden en dui-
vels en overheden niet meer geloven kan nu met
en vóór zich zelf moet leren leven.

Maar ook dit hele probleemgebied ligt daar voor
een boeiende discussie met marxistische huma-
nisten.

Er is evenwel iets dat de zaak geheel kan beder-
ven. Een marxistisch humanisme dat de pretentie
zou hebben het ware humanisme te zijn, omdat
het met zijn sociaal-politieke leer uitsluitend de
weg zou effenen voor de ontplooiing van de wer-
kelijk vrije mens, dat marxisme zou kunnen mis-

kennen dat het humanisme niet alleen een ideaal
van mens en samenleving is, maar óók een wijze
van leven en een wijze van reageren. Ook nu en
hier.

En dan lijkt het mij onontkoombaar dat uitge-
maakt wordt of een aantal elementen wel of niet
nog tot de marxistische soort van het humanisme
gerekend moeten worden. Ik bedoel: de dwingen-
de rol van de communistische partij, de dictatuur
van het proletariaat en het gebruik van het ge-
weld.

Dit zijn kernpunten. Een heel stuk discussie over
sommige onderdelen en ook over veel van wat
men in marxistische kringen hun filosofie noemt
— en wat wij vaak niet anders dan als weten-
schappelijke rimram kunnen beschouwen — kan
achterwege blijven om ons te bepalen tot de fun-
damentele confrontatie van de marxistische en
de humanistische reactiewijze in de tijd, van mens
tot mens.

Essentieel is namelijk voor het humanisme van
vroeger, van nu en van morgen dat het zich van
nature verzet tegen een viertal nogal aangrij-
pende gedragswijzen.

Dat is het verzet van humanisten tegen het fana-
tisme, de haat, óók de klassehaat. Dat is voorts
het verzet van humanisten tegen de vereenvou-
diging der werkelijk ingewikkelde verhoudingen,
de bekrompenheid, de kadaverdiscipline. Dat is
ook de uitschakeling van kritiek, het dogmatisme,
óók de leerstelling. Dat is tenslotte het verzet
van humanisten tegen de brute onverschillig-
heid voor het menselijk detail, de verachting voor
tegenstanders, verdwaalden of verdoodden.

Als de marxistische humanisten in deze — naar
mijn smaak wezenlijke eigenaardigheden van een
humanistische levenshouding inderdaad een be-
lemmering zien voor de verwerkelijking van de
bevrijde mens, dan verschillen wij, niet op bij-
komstigheden maar essentieel. Dan is er ook wei-
nig plaats voor een zinrijke dialoog, want het
humanisme kent niet alleen een ideaal mensbeeld
voor de toekomst maar vooral ook een onverbid-
delijke norm voor het gedrag hier en nu. Daar
verdraagt zich niet mee het zogenaamd dialect-
isch of strategisch manipuleren met het fanatis-
me, de laster, de onverschilligheid voor een
medemens of het brute geweld — ook niet ter
verbetering van het menselijk bestaan.

Bestaan wil elk gezond mens — maar niet ten
koste van alles. Ik dacht dat we juist in de laatste
maanden hadden ervaren dat zelfs boven het be-
staan de zuivere norm voor het gedrag staat, dat
er momenten kunnen zijn dat men bereid is van
het bestaan af te zien — om zich voor het behoud
niet te bevuilen.

Het is een machtige belevens dat het in Tsjecho-
slowakije jongeren en marxisten waren die er
juist hun enorme kracht mee demonstreerden
toen de geest der tirannieke wapenen afstuitte op
hun doodsvreemde wapenen van de vrije
geest.

P. Pigrit

rectificatie

Het gedicht van Jacques Perk in ons vorige num-
mer van het Woord van de week is helaas niet
juist overgenomen. Een lezer maakte ons hierop
attent en wij zijn hem hiervoor erkentelijk.

De titel moet luiden: „Het lied des storms” i.p.v.
Het lied van de storm. Achter de 1e, 2e en 3e
regel is de komma weggevallen en achter de
vierde regel staat een punt. Dit moet een dubbele
punt zijn. Ten slotte staat er in de 10e regel „een
waarheid”, hetgeen moet zijn „een waarheid”.

Hiervoor onze verontschuldiging.

De redactie

Jokkebrokken

Deze week werd ik opgebeld door een meneer. Hij deelde mij mee met mij te willen spreken over financiële planning. Met dit onderwerp ben ik niet onbekend, want dank zij een nauwkeurige financiële planning heb ik in dit leven mijn hoofd boven water weten te houden. Ik heb deze begaafdheid van huis uit meegekregen. Mijn moeder werkte met oude suikerpotjes, waarin zij 's zaterdagsmiddags na veel gereken met een potlood en een papiertje en zorgelijk geprevel kleine geldsommen stopte. Toen ik nog een zeer klein manneke was en de zilverlingen in de suikerpotten zag verdwijnen, meende ik dat wij heel erg rijk waren. Niet veel later begreep ik, dat mijn moeder, financieel gesproken, voortdurend op het scherp van de snede leefde. Dat maakte mij dan wel eens angstig, want als er zo uitvoerig gerekend moest worden kon er wel eens misgaan en hoe moest het dan met de bakker?

Zelf heb ik jaren lang een tabellarisch kasboek bijgehouden, want elke generatie voegt iets toe aan de verworvenheden van de vorige. Het heeft met dat boek nooit geklopt. Er kwamen altijd dingen, waarvoor geen tabellen aanwezig waren. Het succes was dus niet groot, maar u ziet dat ik toch ook niet van de hand in de tand heb geleefd. Toen ik de telefonische man vroeg, wat hij precies wou vertellen hing hij een dicht rookgordijn op met veel moeilijke woorden. En omdat ik dan nooit scherp genoeg ben heb ik hem maar laten komen.

Hij had een dikke tas vol met plastic mappen en begon opnieuw vreselijk onduidelijk te praten over geld. Hij rekende mij voor, dat ik slechts 10.000 dollar behoefde te storten en dan zou ik in 1992 aan het hoofd staan van 247.894 dollar. Dat wist hij precies, want de beurs zou altijd opwaarts gaan en de machtige organisatie die hij vertegenwoordigde (kapitaal 126 miljard gulden) had niet minder dan 142 deskundigen in haar dienst die te mijnen gerieve steeds op de loer zouden liggen om te kijken waar winst te behalen was.

Nu heb ik een argwanende natuur en ik neem niet voetstoots aan, dat in Amerika mensen zitten te denken: „Hoe zullen we nou die brave H.H. eens aan negen ton helpen?” Desgevraagd bleek mij, dat ik ten behoeve van de 142 deskundigen eerst 10 %, zijnde 3600 gulden, voor het onderzoek moest uitleggen. Aha! En als de deskundigen zich nu eens vergisten en in 1992 moesten zeggen: „Sorry, het is wat tegengelopen, het geld is op?” Enfin, ik heb wat met de man gekeuveld over het ongewisse van het gokken en over de capriolen van de beurs. Maar pas toen ik hem vertelde, dat ik a. niet dadelijk \$ 10.000 ter beschikking had en b. in 1992 88 jaar zou zijn en dan op zulke grote sommen geen prijs meer dacht te stellen, heeft hij zijn plastic spullen weer in de tas gestopt om zijn sprookjes aan andere mensen te gaan vertellen.

Het schijnt, dat ik hier of daar sta aangeschreven als een grote domoor met wie je zulke spelletjes wel eens kunt proberen. Verleden week was er namelijk ook al zo'n soort persoon aan de deur. Een student, deze keer. Hij verzamelde punten om een studiebeurs te krijgen. En die punten kon hij weer bij elkaar krijgen, als hij maar genoeg mensen vond die zich op populaire tijdschriften wilden abonneren. Goede hemel, wat kon dat jongmens praten! Hij ratelde aan één stuk door en poogde mij er van te overtuigen, dat ik de wetenschap in het algemeen en hem in het bijzonder een grote dienst zou bewijzen, als ik mij op een Amerikaans damesblad zou abonneren. Om te laten zien hoe betrouwbaar het allemaal was, toonde hij mij een soort paspoort met zijn portret er op en de namen van alle bladen waaruit ik zou mogen kiezen. Het betekende verder niets, maar het zag er wel deftig uit. Tegen zo'n man zou je moeten zeggen: „Scheer je weg, bedrieger!” maar daar kom ik dan ook weer niet aan toe. Ik zei dus dat ik van zijn vriendelijk aanbod geen gebruik zou maken, maar dat ik hem niettemin veel succes wenste met zijn studie.

Liever dan dezulken zijn mij de handelaren die papieren in de bus gooien. Daar hoeft je tenminste niet tegen te praten. Zij jokken schriftelijk en hun papieren kun je rustig verscheuren. Dat ga ik dadelijk doen met de papieren die nu voor mij liggen. Op het ene staat, dat je zonder moeite Russisch kunt leren. Nou, neemt u maar van mij aan dat dit niet gaat.

Er staat trouwens niet bij wat het kost. Je kunt een gratis boekje krijgen. Hou maar. Op een gelijktijdig in de bus geworpen velletje staat, dat je thuis een middelbare opleiding kan volgen, als ontspanning in je leunstoel en dan voor f 4,10 per maand. Als dat waar was, hoefde minister Veringa niet zo met die dure mammoet te excuseren. „Algemene ontwikkeling is noodzakelijk, maar niet moeilijk”, staat er. Iemand die een ander algemeen wil ontwikkelen moest zulke kromme zinnetjes niet schrijven.

Tenslotte heb ik nog een vouwblad gekregen, dat is uitgevoerd in felle kleuren en waarin staat dat je elke drie maanden een boek uit de wereldliteratuur kunt krijgen voor negen pop en helemaal in prachtband. En het mooiste is, dat je dan voor een krats de gedenkchriften van Casanova er verkrijgt. Casanova zelf staat er gekleurd op, terwijl hij een stukje hapt uit de schouder van een dame die het niet leuk schijnt te vinden en dus deugzaam is. Ter toelichting wordt vermeld, dat het boek niet geschikt is voor preutse lieden en dat „we dit boek niet graag in handen van de jeugd” zien.

Jokkebrokken en huichelaars. Is het wonder, dat wij wantrouwend worden?

H.H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 13 oktober 9.45—10.00 uur: Christiaan Hennekes, Rechter voet in bedwang.

Zondag 20 oktober 9.45—10.00 uur: Dick Zaal: Boekbespreking.